

REDACTIONEEL

'Men ontveinze het zich toch niet: wie Nederland verlaat, om in deze gewesten eene ambtelijke loopbaan te volgen, of langs anderen weg in zijn levensonderhoud te voorzien, zal in den aanvang immer zijne sympathie schenken aan het moederland. Maar langzamerhand verandert dit. De banden, die hem aan Nederland verbinden, verzwakken, en maken plaats voor betrekkingen, die hier zijn aangeknoopt, voor sympathieën, die in belangen van het oogenblik een gestadig voedsel vinden. Onwillekeurig veranderen de denkbeelden en geheel onbewust geeft men toe aan de neiging, om de belangen der kolonie boven die van den moederstaat te stellen.'

(1) Aldus beschreef gouverneur-generaal P. Mijer in 1872 in een rede bij de bestuursverdracht aan zijn opvolger J. Loudon de verandering die zich in de houding van Nederlanders in Indonesië voltrok na aankomst in de kolonie.

Een zelfde uiting is te vinden in *Onze Indische financiën* van E. de Waal. Nadat hij een beschrijving heeft gegeven van de Europeanen en hun afstammelingen en deze in vier groepen heeft onderscheiden (Nederlanders en buitenlanders, in en buiten de kolonie geboren) vervolgde hij met: 'Het politiek moment te hunnen aanzien ligt trouwens veel minder in hetgeen hen onderling scheidt, dan in hetgeen hen vereenigt. Zij vormen samen de kern der eigenlijke koloniale maatschappij, een maatschappij met gemeenschappelijke belangen, vaak tegen die van 't moederland gekant. De Europeesche vreemdeling is geen vreemdeling voor Nederlandsch Indië, wanneer hij daar zich vestigt, met koloniale ingezetenen zich vermaagschapt, kinderen krijgt die daar ook later hun bestaan vinden. Niet zelden vraagt hij het Nederlandsche staatsburgerschap, om er de rechten van in de kolonie uit te oefenen. De Nederlander, met moederlandsche gevoelens jegens die koloniale maatschappij in Indië gekomen, denkt en gevoelt als zij, wanneer hij er eenige tijd heeft geleefd, er een gezin heeft gesticht.'

(2)

Er zijn nog veel meer voorbeelden in de literatuur uit de tweede helft van de negentiende eeuw te vinden waaruit deze houding spreekt. De Nederlandse gemeenschap in Indië bevond zich vaak in een ambivalente positie; de belangen van het moederland en de kolonie divergeerden en de tendens van Nederlanders in de kolonie om zich tegen het koloniale beleid waarin de belangen van het moederland op de eerste plaats kwamen, was groot. Dit was een vorm van 'ambivalentie in een koloniale relatie', het thema van deze *Groniek*. Door middel van een achttal artikelen wordt steeds in diverse perioden een vorm van ambivalentie belicht die zich in de verhouding tussen moederland en kolonie voordeed.

Vóór de Tweede Wereldoorlog betekende koloniale geschiedenis over het algemeen de geschiedenis van het koloniale bestuur in kwestie. Aan de Indonesische bevolking was hierin geen actieve rol toebedeeld. (3) Na de dekolonisatie overheerste aanvankelijk de tendens om de nadruk te leggen op de politieke en sociale ontwikkelingen binnen de Indonesische maatschappij. In plaats van een Europacentrische benadering diende een Indonesiëcentrische benadering te worden gevolgd - een geschiedschrijving die lange tijd was veronachtzaamd. Tegenwoordig wordt steeds meer erkend dat het geen zaak is van een Europa- of een Indonesiëcentrische benaderingswijze maar dat beide vormen van belang zijn. (4) Bestudering van de doelstellingen van het Nederlandse koloniale bestuur heeft overigens niet alleen nut voor de studie

van de geschiedenis van Indonesië. Deze koloniale geschiedenis heeft ook zin ter verkrijging van een beter begrip van de specifiek Nederlandse geschiedenis. Het feit dat Nederland een koloniale macht was, heeft de binnenlandse politieke, sociale en economische structuur beïnvloed.

De acht artikelen die rond het centrale thema ambivalentie zijn geschreven, bestrijken ruwweg de periode 1600 tot nu. s'Jacob behandelt de houding van de VOC ten aanzien van de seksuele contacten van haar dienaren. De officiële voorschriften van de VOC met betrekking tot huwelijk en concubinaat waren strikt: huwelijken konden slechts tussen christenen gesloten worden en leven in concubinaat was niet toegestaan. In de praktijk bleek echter een ambivalente houding van de Heren-XVII ten aanzien van de seksuele contacten. Het aantal Europese - christelijke - vrouwen was in de koloniën zo gering dat christelijke vrouwen niet-christelijke vrouwen oogluikend werden toegestaan.

Het artikel van Schutte betreft de ambivalente houding van de Patriotten jegens de koloniën. Men zou zich hebben kunnen indenken dat de Patriotten als aanhangers van de ideeën der Verlichting de theorie volgens welke de ondergeschiktheid van de koloniën in strijd was met de rechten van de mens en de burger in praktijk brachten. In werkelijkheid bleek echter een discrepantie tussen het verlichte ideaal en de praktijk: vrijheid, gelijkheid en broederschap betekende niet het op gang brengen van een dekolonisatieproces.

Van Niel schreef een essay over de Europeanen in Java in het begin van de negentiende eeuw. Het was een numeriek kleine gemeenschap die niet één geheel vormde. De Europese groep als geheel was politiek, sociaal en economisch afhankelijk van de banden met het moederland. Hoewel soms wel sprake was van tegen-gestelde belangen tussen deze Europese groep en het Nederlandse koloniale bestuur, kwam dit niet duidelijk tot uiting: het grootste belang van de Europeanen in Indië was toch om onder de vleugels van het moederland te blijven.

Hugenholtz' bijdrage betreft de houding van het binnenlands bestuur tegenover de Indonesische samenleving. In deze houding valt een tweeslachtigheid te onderkennen: enerzijds schrok men er niet voor terug de bestaande maatschappelijke orde om te vormen naar mate dat uitkwam, anderzijds voelde men de behoefte deze hervorming te legitimeren door een beroep te doen op de 'oude rechten en instellingen' die men echter zelf in het leven geroepen had. Deze mytevorming wordt aan de hand van twee voorbeelden toegelicht.

De Jong belicht in haar artikel de ambivalentie die spreekt uit de Nederlandse houding jegens het Indisch batig slot. In Nederland zag men veelal wel in dat het batig slot ten koste van de Indonesische bevolking tot stand kwam maar dat leidde niet tot de conclusie dat Nederland het dan maar zonder deze Indische bijdragen zou moeten doen. Nederland kon de baten niet missen, zo liep de argumentatie. Aan het alternatief, belastingherziening, wilde men liever niet denken.

Bernet Kempers schreef een bijdrage over de Nederlandse houding ten opzichte van de Indonesische cultuur en dan met name tegenover de talen en de monumenten. De Nederlandse interesse in de monumenten had zijn positieve en zijn negatieve zijde. Werd aan de ene kant wel wat gedaan aan restauratie en herstel, aan

de andere kant was het zo dat bij tijd en wijle Hindu-Javaanse bouwwerken van hun plaats werden gehaald en in Nederland terecht kwamen.

De bijdrage van Prince gaat over de economische relatie tussen Nederland en Indië in de periode 1900-1942. De belangen van beide gebieden liepen tot 1929 aardig parallel, daarna liepen zij uiteen. De economische crisis trof de kolonie zwaar. Het door Nederland gevoerde economische beleid (de handhaving van de gouden standaard en de bezuinigingspolitiek) was rampzalig. De sfeer werd er in Indië niet beter op; zelfs werd wel beweerd dat Nederland met een nieuwe exploitatiepolitiek was begonnen.

IJzereef behandelt de Zuid-Celebesaffaire en de houding die de Nederlandse pers innam tegenover deze kwestie in de periode 1946 tot nu. Zowel bij de pers als de overheid was sprake van een ambivalente houding. De aanhoudende verzoeken van een deel van de pers leidde tot een geleidelijke opening van zaken door de overheid waarmee de pers vervolgens vrijwel niets deed.

Bij de voorbereiding van dit nummer heeft de redactie grote steun ontvangen van Dr. C.A. Tamse. Hiervoor zijn wij hem zeer erkentelijk.

Janny de Jong.

noten

1. Rede door den aftredenden Gouverneur Generaal van Nederlandsch Indie Mr. P. Mijer (Utrecht, 1872) 8.
2. E. de Waal, *Onze Indische financien* ('s-Gravenhage, 1876) I, 115.
3. Zie Sartono Kartodirdjo, 'Traditionele en nieuwe geschiedschrijving ten aanzien van Indonesië', in: C. Fasseur, ed.; *Geld en Geweten* (Den Haag, 1980) I, 15-17.
4. Zie C. Fasseur, 'Java in de negentiende eeuw: Europacentrisch of Indonesiëcentrisch', in: *Kleio* XVII (1976) 941-948, met name 943 en 948.